

KARAMANOĞLU MEHMETBEY
ÜNİVERSİTESİ

ULUSLARARASI
FİLOLOJİ ve ÇEVİRİBİLİM DERGİSİ

INTERNATIONAL JOURNAL OF
PHILOLOGY and TRANSLATION STUDIES

MAKALE BİLGİLERİ
ARTICLE INFO

Geliş Tarihi / Submission Date
21.09.2019

Kabul Tarihi / Admission Date
19.11.2019

e-ISSN
2687-5586

VERDE el-YÂZİCÎ: HAYATI ve EDEBÎ KİŞİLİĞİ WARDA al-YAZIJI: HER LIFE and LITERARY IDENTITY

Gamze YÜCETÜRK KURTULMUŞ

*Dr. Öğr. Üyesi, Ardahan Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri Bölümü,
Arap Dili ve Belagatı Anabilim Dalı, Ardahan-TÜRKİYE, gamzeyuceturk@ardahan.edu.tr*

Öz

Osmanlı yönetimi altındaki Lübnan'da edebiyat ve ilim camiasının önde gelen ailelerinden birinde yetişmiş olan Verde el-Yâzicî, o dönemin şartları göz önüne alındığında sadece Ortadoğu'daki değil, dünya genelindeki diğer kadınlara göre de şanslı sayılacağı ayrıcalıklara sahip olmuştur. Babası Nâsif el-Yâzicî edebiyat ve dil alanındaki çalışmalarıyla, Nahda Hareketi'ndeki faaliyetleriyle camiada önemli bir yer edinmiştir. Babasının öğrettikleri sayesinde erken yaşta şiir yazmaya başlayan Verde ise babası ve kardeşi İbrahim ile aynı yoldan giderek yaşadığı dönemde Arap şiir geleneğini yeniden canlandırmıştır. Bir kadının edebî sahada başarı gösterebileceği yönünde kadınlara cesaret vermiş, onlara öncülük etmiştir. Mersiye şairi olarak da bilinen Verde el-Yâzicî, şiirlerinde ele aldığı konuların ve şiiri işleyiş tarzının çağdaş kadın şairlerden farklı olması bakımından önemli bir şahsiyettir. Ne var ki edebiyat tarihi araştırmaları onun çalışmalarını ve katkılarını göz ardı etmiştir.

Bu makalede, hakkında çok az kaynağa ulaşılan Verde el-Yâzicî'nin yetiştiği ortam, hayatı ve edebî kişiliği ile çalışmaları hakkında bilgi verildikten sonra divanından birkaç şiir örneği de sunularak onun Arap edebiyatıyla ilgilenenlere tanıtılması amaçlanmıştır.

Anahtar Sözcükler: Verde el- Yâzicî, Kadın şair, Lübnan edebiyatı, Osmanlı dönemi Arap şiiri.

Abstract

Verde el-Yaziji, who grew up in one of the leading families of the literature and science community in Lebanon under Ottoman rule, had the privileges to be considered lucky compared to other women not only in the Middle East but also in the world when the conditions of that period were taken into consideration. Her father Nâsif el-Yaziji gained an important place in the community with his studies in literature and language and his activities in the Nahda Movement. Verde el-Yaziji, who started writing poems at an early age thanks to the teachings of her father, revived the Arab poetry tradition in the same way as her father Nâsif and brother İbrahim. She encouraged and pioneered that a woman could succeed in the literary field. Verde al-Yaziji, also known as an elegiac poetess, is an important figure in terms of the subjects she dealt with in her poems and the way her poetry works differ from contemporary women poets. Unfortunately, the history of literature researches has ignored her work and contributions.

In this article, it is aimed to introduce the poet to those who are interested in Arab literature by presenting a few examples of poetry from her diwan after giving information about the environment, life and literary personality of Verde al-Yaziji, about whom very few resources are reached.

Key Words: Warda al-Yaziji, Poetess, Lebanese literature, Ottoman period Arabic poetry.

GİRİŞ

Dört yüz yıl (1516-1918) boyunca Osmanlı hâkimiyetinde kalan Lübnan, o dönem bütün Bilâdu’ş-Şâm bölgesinde olduğu gibi feodal sistem ile yönetilmiştir. İmparatorluğun gönderdiği Türk valiler, önemli şehirler ile bunların çevresini yönetirken eski iktâ sahipleri ve Dürzî emirler bölgenin geri kalan kısmından sorumlu olmuşlardır (Demirayak, 2015, s. 21). Fethettiği diğer yerlerde olduğu gibi burada da halkın din, sosyal yaşantı ve kültürüne müdahale etmemesi sebebiyle Osmanlı, Lübnan’ı uzun yıllar hâkimiyeti altında tutabilmiştir.

Osmanlının hoşgörülü yönetim anlayışına rağmen feodal sistemin getirdiği zayıf merkezî yönetim, bölgede ciddi sorunlar doğurmuştur. Müslümanların bir kolu olan ancak kendilerine özgü ibadet biçimleri ve geleneklerine bağlı yapıları ile bilinen Dürzî aileler, (Demirayak, 2015, s. 25) özellikle 18. yüzyılda artan iç çekişmeleriyle ön planda olmuştur. Bu ailelerin yaşadığı çekişmelerin sonucunu Demirayak şöyle ifade etmiştir:

“Şihâb ve ‘Abdu’l-lâm aileleri ilk olarak kendi içlerinde kopmalar yaşamış, daha sonra bu ailelerden bir kısmı din değiştirerek Hristiyanlığı benimsemiştir. Bunlardan Canpolat ailesi ile diğer Dürzî aileler arasında başlayan güç mücadelesi, onları hem sayı bakımından hem de ekonomik açıdan zayıf düşürmüştür” (s. 26).

Bu durum Lübnan’daki Dürzî egemenliğinin sona ermesine ve Marunîlerin güçlenmesine neden olmuştur. 1840 ve 1861 yıllarında gerçekleşen çatışmaların ardından 1861-1920 yılları arasında geçerli olacak Lübnan Dağı Protokolü ile Marunî idaresine ve mezhep temsiline dayalı mutasarrıflık sistemiyle (Demirayak, 2015, s. 27) daha da güçlenen Marunîler, 20. yüzyılda bölgede etkin bir konuma gelmiştir.

19. yüzyılda Lübnan’da yoğun bir şekilde faaliyet gösteren Misyoner okullarında Arapça yerine İngilizce ve Fransızca eğitimler verilmiş, birçok Müslüman ve Dürzî’nin Hristiyan olması sağlanmıştır. Yine bu yüzyılın ortalarında ise Hristiyanların geliştirdiği Arap milliyetçiliği akımı ortaya çıkmış ve Birinci Dünya Savaşı sonrası Paris Barış Konferansı’nda Marunî temsilcilerinin savunduğu Fransa himayesi altında ayrı bir Lübnan Devleti fikri kabul görmüştür (Bağlıoğlu, 2008, s. 15). Bunun üzerine 1920 yılında Fransız mandası olarak Büyük Lübnan Devleti kurulmuş ve 1943’te ise bu devlet bağımsız hale gelmiştir.

Lübnan, bağımsız bir devlet oluncaya dek yönetimde etkin halde bulunan Canpolat ailesinin Kürt, Arap ve Kafkas kökenli olduğu yönünde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Ailenin bilinen en eski tarihi 1500’lü yıllara uzanır. 1550 yılının başlarında Kasım Bey’in oğlu Canpolat Bey, Kilis Sancakbeyliğine getirildikten sonra aile artık Canbolatoğulları olarak anılmaya başlanır (Abdu’l-Kerim’den akt. Akis, 2015, s. 392). Onun ölümünden sonra oğulları ve torunları Halep ve çevresinde devlet yönetiminde bulunmaya devam etmiştir. Canbolatoğlu Ali Paşa isyanından

(1608) sonra ise ailenin bir kısmı güneye sürülmüştür. İsyana destek sağlamış olan Lübnanlı Dürzî Emiri II. Fahreddin'in çağrısıyla da 1630 yılında Humus'tan Lübnan'a gelerek buraya yerleşmişlerdir. Daha sonra burada evlilik yoluyla Dürzîlerle kaynaşan Canbolatlar yerel siyaseti belirleyen güç konumuna gelmişlerdir (Akis, 2015, s. 402; Yâzicî, 2002, s. 521).

Osmanlı yönetiminde önemli görevlerde bulunmasıyla adından söz ettiren Canpolat ailesine, 17. yy. sonlarında Nâsîf el- Yâzicî'nin dedesi Said el- Yâzicî'nin Lübnan'ın son valisi Emîr Ahmed el-Ma'an'ın kâtibi olmasıyla Türkçe bir ad olan *Yazıcı* soyadı verilmiştir ("el-Yâzicî ve Eşeretun fi's-Şekâfeti'l-'Arabiyye", parag. 2). Bu ailenin edebî yönüyle tanınması ise Nâsîf el- Yâzicî ile başlamış görünmektedir. Bu makalenin konusu olan kızı Verde el-Yâzicî de edebiyat alanına önemli katkılar sağlamıştır.

HAYATI VE SOSYAL ÇEVRESİ

Arap şiirinin öncülerinden Verde el-Yâzicî, 1838 yılında Lübnan'ın bir sahil kasabası olan Kefruşima'da doğmuştur. el-Yâzicî'nin soyu, Osmanlı yönetimi sırasında Arap edebî uyanışına katkı sağlamış, edebiyat ve ilim ehli bir aileden gelmektedir. Babası Şeyh Nâsîf el-Yâzicî'dir (1800-1871), annesinin kim olduğu bilgisine ulaşamamıştır.

Arap dilbilimcisi, gazeteci ve şair olan Nâsîf el-Yâzicî'nin üç divanı ve bir dil sözlüğü bulunmaktadır. Beyrut'ta Rum Katolik Patrikhane Okulunda, Bustânî Devlet Okulu ve Amerikan Kolejinde Arapça öğretmiştir. Hafızlık ve hattatlık yönleri de bulunan Nâsîf, bu yeteneklerinden dolayı Emir Beşîr Şehabî'nin yanında kâtip olarak görev almış ve hükümdarlığının sona erdiği 1840 yılına dek -on iki sene boyunca- onun hizmetinde bulunmuştur.

Bu ailenin edebî geleneğinin oluşumunda aile reisinin etkisi büyüktür. Baba bir edebî eser ortaya koyar, vefatından sonra ise en büyük çocuk onu tamamlayıp şerhini yapar, tıpkı küçük kardeşin abinin vefatı durumunda onun yarım kalan ve eksik olan çalışmalarını tamamlaması gibi. Verde el-Yâzicî'nin kardeşi İbrahim el-Yâzicî (1848-1906) kardeşleri arasında en meşhur olanıdır. Babasının yarım kalan pek çok çalışmasını tamamlamış, tıpkı babası gibi Rum Katolik Patrikhane Okulunda Arapça öğretmenliği yapmış ve iki dil sözlüğü telif etmiştir (İsmail, t.y., parag. 3). Ayrıca İbrahim el-Yâzicî, modern dönem Arap edebiyatında eleştiri türünün ilk çalışmalarını -bu çalışmalar klasik dönem eleştirisinin taklidinden öteye gidememiş olsa da- yapanlardandır. Her alanda olduğu gibi eserlerinin üslubunda da babasının yolundan giderek klasik dili ve klasik edebiyatı benimsediği *Nuhbetu'r-Râid* adlı eserinden anlaşılacaktır (Yâzicî, 2002, s. 400, 509). En küçük kardeşi Halîl el-Yâzicî (1856-1889) çocukluğunda okula gitmemiş, Verde'den okuma-yazmayı öğrenmiştir. Arapça öğretmenliği ve sözlük telifinde babası ve abisini izlemiştir. Habîb

el-Yâzicî (1833-1870), Abdullah el-Yâzicî, Saîd el-Yâzicî, Vedit' el-Yâzicî, Şehâde el-Yâzicî ve Selîm el-Yâzicî bu geniş ailenin diğer önemli yetenekleridir.

Verde el-Yâzicî ise Arapça ilmini ilk önce babasından almış ve şiire eğilimi o sıralar başlamıştır. Babası, şehir dışındayken manzum halde mektuplaşmalarla ona şiiri öğretmiştir. Böylece Verde, on üç yaşında şiir yazmaya başlamıştır. Çocukluk çağında ailesiyle birlikte Beyrut'a taşınmış ve oradaki Amerikan Kız Misyoner Okulunda okumuştur. Fransızcanın temellerini ise Yahudi asıllı Hristiyan bir hanımdan öğrenmiştir. Kalabalık bir ailede büyüyen Verde el-Yâzicî, kendisinden küçük olan kardeşlerinin eğitimine yardımcı olduğu gibi bir süre özel bir okulda öğretmenlik de yapmıştır (Ziyâde, 1980, s. 17).

Verde'nin şiir yazdığı gün, dönemin -özellikle de kadınların- yaygın cehaleti göz önüne alındığında onun şiirinin parlaklığı, erkek çağdaşlarını şaşırtmış ve korkutmuştur. Çünkü onlara göre kadının doğasında şiir yoktur ya da kadınlar şiir konusunda yeteneksizdir (Raif, 2017, s. 2)¹. Öyle ki Verde el-Yâzicî'nin bazı şiirleri, mükemmelliğinden ötürü bir kadına ait olabileceği düşünülmeyle, kardeşi İbrahim el-Yâzicî'ye dayandırılmıştır. Krymsky'ye göreyse el-Yâzicî, şiirlerindeki tasvirlerini babasının çocukken kendisine yazdığı şiirlerden esinlenerek yeni bir şey üretmeden yazmıştır (Krymsky'den akt. Raif, 2017, s. 8).

Butrus el-Bustânî'nin o dönem Lübnan ve Suriye'deki kadının toplumdaki durumunu dile getirdiği sözlerinden erkeklerin kadının edebî bir eser ortaya koymasına neden şaşırdıkları daha iyi anlaşılmaktadır. el-Bustânî'nin sözü edilen 1849 yılındaki "Kadınların Eğitimi" adlı konuşmasından bir bölüm şöyledir: "Kadın acınacak bir durumdadır, ondan ancak hakaretle söz edilir, erkeğin karşısında ya da halka açık yerlerde görünmesine izin verilmez. Hristiyan kadınlar, Müslüman kardeşlerinden daha fazla özgürlerse de örtünme sistemine uymak zorundadırlar. Her ikisi de aynı oranda cahildir ve her ikisinin de hakları yeniyordur." (Raif, 2017, s. 3). Kadının bu denli hor görüldüğü bir ortamda Verde el-Yâzicî gibi birçok Hristiyan kadın öncünün yetiştiği misyoner okulları, Arap Rönesansı'nın (Nahda Hareketinin) başlangıç noktası olmuş ve 1820-1860 yılları arasında sayısı otuz üçü bulmuştur. 1860 katliamından sonra ise Beyrut'taki misyoner okulları taşınmış ya da kapanmıştır. Kızlarını okutmak isteyen bazı Müslüman aileler, bu okullardaki eğitimin dinî yapısından ötürü zaten bu misyoner okullarına kızlarını göndermekten sakınmışlar ve evde ders verme yolunu seçmişlerdir. 1860'lı yıllardan sonra misyoner okulları varlığını sürdürse de önde gelen Müslüman ailelerin girişimleriyle kızlar için devlet okulları açılmaya başlanmıştır. Bunların yanı sıra 1881'de Emilî Sursuk ve Lebibe Jahshan ortak olarak

¹ Bu kaynağın tam metnine yazarla iletişim neticesinde Word dosyası halinde ulaşılmıştır. Bildiri tam metin kitapçığına ulaşılamadığından var olan Word dosyası halindeki kaynağa göre sayfa numarası verilmiştir.

kızların eğitimi için ilk enstitüyü kurmuştur. 1914'te ise *Arap Kadınının Uyanışı* adlı bir kadın derneği açılmıştır. Tabii bunlar dernek, edebiyat salonu ve enstitülerin ilk örnekleri olduğu için burada isimleri özellikle anılmıştır, daha sonraki yıllarda sayılarının arttığı bilinmektedir. Ayrıca Lebîbe Hâşim'in *Fetâtuş-Şark*'ı (1906), Afife Kerem'in *el-Mer'a es-Sûriyye* (1911) adlı dergileri gibi Lübnanlı kadınlar, gazete ve dergiler kurup bu yayınlarda makaleler de yazmıştır (al-'Id, 2008, s. 15-16). Verde el-Yâzicî de bu dergilere makaleleriyle katkıda bulunarak kadınlara desteğini göstermiştir.

Verde el-Yâzicî, 1866 yılında Lübnanlı bir öğretmen olan Francis Şimon ile evlenmiştir. Bu evlilikten, gazetelerde birtakım görüşleri yayınlanan Lebîbe adında bir kızı ile iki oğlu olmuştur. Kocasının vefatından sonra doktor olan oğlu Selim Şimon ile birlikte 1899 yılında İskenderiye'ye gitmiş ve vefat ettiği 1924 yılına dek orada kalmıştır (Ziyâde, 1980, s. 19). Özel hayatı ve arkadaş çevresine dair çok fazla bir bilgi olmasa da hayatı boyunca Ayşe Teymûriye, Mey Ziyâde ve Verde Türk gibi birkaç kadın şairle devamlı iletişim halinde olduğuna mektuplaşmalardan ve Ziyâde'nin onun hakkındaki biyografisinden ulaşılmaktadır. Louis Şeyhî, *Târîhu'l-Âdâbi'l-'Arabiyye* adlı kitabında onun ölümünü şu sözlerle ifade etmiştir: "1924 senesinin başlarında ölüm, Mısır'daki el-Yâzicî adlı ulu ağaçtan bir dalı çekip kopardı." (Şeyhî'dan akt. Raif, 2017, s. 4). Arapçaya ve Arap şiir geleneğine sahip çıkma yolunda yaptığı çalışmalar, ne yazık ki ancak küçük bir kesim tarafından kıymet görmüştür. Bunu gösteren hareketlerden biri, 1928 yılında Suriye ve Lübnan'dan çok sayıda kadın derneğinin *Kadın Birliği*'ni oluşturmak için bir araya geldiği ilk konferansta kadınların edebî statüsünü sağlamlaştırmış Verde el-Yâzicî'nin bir portresinin Beyrut Milli Kütüphanesi'nde açılmasıdır.

İçerisinde çağdaş kadın şairlerin kasidelerinin yanı sıra Verde'nin divanından seçmelerin de olduğu, 1929 yılında yayınlanmış *eş-Şi'ru'n-Nisâ'iyyu'l-'Asrî ve Şehîrâtu Nucûmih* (Modern Kadın Şiirleri ve Meşhur Yıldızları) adlı on sayfalık bir kitapçık (Raif, 2017, s. 4) da Verde ve çağdaş kadın şairlerin eserlerine bir vefa örneği olarak kabul edilebilir.

EDEBÎ KİŞİLİĞİ VE DİVANI

Verde el-Yâzicî'nin kitap halindeki tek eseri *Hadîkatu'l-Verd* (Gül Bahçesi) adlı divanı olsa da onun *el-Mer'etu's-Şarkıyye* (Doğulu Kadın) başlığı altında toplanmış makale serisi de bulunmaktadır (Raif, 2017, s. 3). Makaleleri; *el-Firdevs*, *Fetâtu's-Şark*, *ed-Diyâ*'da (kardeşi İbrahim el-Yâzicî editörlüğünü yapmıştır) ve *Lisânu'l-Hâl*'de yayınlanmıştır. Bu makalelerinde Arapçılığı ve Arap dilini savunmasının yanı sıra Doğu kadınının bakışlarını bilim, sanat ve diğer faaliyetlerde ciddi ve usta meselelerle ilgilenen Batı kadınına çevirmeye ve kabuklarından çıkıp

Batı kadını gibi aile, toplum, dil ve vatanlarına karşı sorumluluklarını yerine getirmeleri üzerine düşünmeye davet etmiştir (Ziyâde, 1980, s. 56-57).

Hadîkatu'l-Verd, 1867 yılında Beyrut'ta 58 sayfa olarak yayınlanmıştır. Bu divan, şairin tek kitabı olması bakımından önemli ve belki de bugün hâlâ anılma sebebiyken, aynı zamanda şairin çağdaşları arasında üç defa baskısı yapılan tek eseridir. Şairin her yeni baskıya yeni kasideler eklediği divanın, ikinci baskısı 1887'de Beyrut'ta, üçüncü baskısı 97 sayfa olarak 1914 yılında Kahire'de çıkmıştır (Raif, 2017, s. 5).

Bu makalede üçüncü baskısını ele aldığım kitabın ilk sayfasında önsözün altında hiçbir imza olmamasına rağmen yayıncının sözleri olduğu; hem el-Yâzicî'yi hem de genel olarak kadını över nitelikteki şu ifadelerden anlaşılmaktadır:

Fettah olan Allah'ın adıyla. İzzet ve ihtişamıyla eşsiz olan Allah'a hamd ederim. Yeteneklerini erkeklere olduğu gibi kadınlara da vermiştir. Buna (esere) gelince merhum Şeyh Nâsîf el-Yâzicî'nin hâlihazırda hayatta olan kızı Verde Hanım'ın manzumelerinden derlenmiş bir parçadır. Bu sanatta parmakla gösterilen ilk kişidir. Bu yüzden eserlerini takipte olan çağdaşlarımızın dikkatini çekmek için şiiirlerinden üzerinde durduklarımızı yayınlamaya uygun gördük. Ve başarı Allah ile. Âmin.

Divanındaki şiiirlerin hiçbirisinde başlık olmadığı görülmektedir, sadece birer ikişer cümleyle söz konusu şiiirle alakalı bilgilendirici cümleler bulunmaktadır. Divanın bu baskısında 55 -Raif'in hesabına göre 79 (s. 5)- kaside olmakla birlikte bu sayı kasidenin tanımına göre değişir. Aynı baskıda birkaç kısa şiiirle Doğulu kadın hakkında yazdığı ve *ed-Diyâ*'da yayımlanmış bir yazısı da bulunmaktadır.

Verde el-Yâzicî'nin şiiir sanatı, Arap şiiir geleneğini ve Abbasi dönemindeki Altın Çağ'ın estetik anlayışını yeniden canlandırmıştır. Şiiirlerini klasik kaside formunda yazmış ve imgelerini anlamları farklı, söylenişleri benzer olan sözcüklerle klasik estetiğe uygun bir biçimde oluşturmuştur. Dönemin yazarlarına seslendiği övgüler, selamlamalar ve mektuplardan oluşan şiiirler kadar methiye ve mersiyeler de yazmıştır (al-'Id, 2008, s. 45). Ayrıca *Gül Bahçesi* anlamındaki divanın başlığında da görüleceği üzere pek çok şiiirinde *gül* kelimesiyle hem kendi adını hem de çiçek ismini kastettiği tevriye sanatı bulunmaktadır. Bu sanatın örneklerineyse daha divanın ilk şiiiri olan şu beyitlerde rastlanmaktadır:

يا وردة التركِ اني وردة العَرَبِ فبيننا قد وجدنا أقرَبَ النَّسَبِ
اعطاكِ والدكِ الفنَّ الذي اشتهرت الطافه بين اهل العلم والأدبِ

(el-Yâzicî, s. 30)

Ey Türk güli, bense Arap güli

Aramızda bulduk en yakın bağı

*İhsan etti baban sana**İlim ve edebiyat ehli arasında lütufları meşhur olan sanatı*

Çağdaşlarından ve adaşlarından biri olan Verde Kubba'nın kendisine gönderdiği beyitlerine cevaben yazdığı şu beyitlerde tevriye sanatını etkili bir şekilde kullandığı görülmektedir:

أزهارُ وردٍ قطفناها بأبصارٍ و نشرُ وردٍ شممناه بأفكارٍ
و وردةٌ اثمرت في القلب اذ غُرست و لم أرى وردةً تأتي بأثمارٍ
لقد سمعت في الورى قدراً و لا عجبٌ فالوردُ بين الورى سلطانُ أزهارٍ

(el-Yâzicî, s. 38)

*Çiçeklerini güllerin gözlerle kopardık
Ve hoş kokularını güllerin düşüncelerle aldık
Bir gül dikildiğinde, kalpte meyve verdi
Fakat ben, meyvelerle gelen bir gül görmedim
Halktan değerli fakat gayet tabii bir şey duymuştum
Halk arasında güller, çiçeklerin sultanıdır*

Şairin kasideleri sadece üslup ve şekil bakımından değil konu bakımından da klasik şiire uygun işlenmiştir, sevgilinin göç edişinin tasviri ve bundan duyulan üzüntü de klasik şiirin en sık rastlanılan konularındandır. Ancak bu türden şiirlerinde Verde el-Yâzicî, sevgilinin kimliğini gizleyerek bir kadın arkadaşına hitap ettiğini söylese de Mey Ziyâde'nin belirttiği gibi bunu kadının duygularını bile gizlemeye mecbur bırakıldığı toplum kurallarına uymak için (Ziyâde, 1980, s. 35) yapmış olması muhtemeldir. Fakat böyle bir durumda aşağıdaki beyitteki gibi açık bir isim kullanması da düşündürücüdür.

رحل الحبيب و حسن صبري قد رحلُ فمتى يعود الى منازلِهِ الأول
و تضيء أرضٌ أظلمت من بعده و تقرُّ عيني باللقا قبل الأجل

(el-Yâzicî, s. 5)

*Sevgili göç etti, dahası Hasan Sabri göç etti
Ne zaman döner ilk evlerine
Ne zaman aydınlanır onun ardından kararın yeryüzü
Ne zaman gözüm aydın olur ecelden önceki buluşmayla*

Yine bir kadın arkadaşına gönderildiği ifade edilen mektuptaki beyitlerin aslında bir sevgiliye yazıldığı, önceki beyitteki gibi açıkça belli edilmemiş, dilbilgisi kurallarıyla ele verilmiştir:

مني السلامُ على الذي هجر الحمى فجرت دموعي كالسحاب عندما
الشوق زاد من البعاد تحسراً والنوم صار على العيون محرماً

(el-Yâzicî, s.4)

*Benden selam olsun, sığınağı terk edene
Çokça yağmur döken bulutlar gibi gözyaşlarım sel oldu
Uzaktakine özlem arttığında iç geçirerek
Ve uyku haram olduğunda gözlere*

el-Yâzicî'nin sevgiliye hitap ettiği şiirleri az olmamakla birlikte o, daha çok mersiyeleriyle adından söz ettirmiştir. Şiirin bu türüyle öne çıkmasındaki muhtemel sebepse ailesinden çok fazla kişinin dünyadan göç etmesinin derin acısını yaşamasıdır. Bu ölümlerden onu en çok etkileyeni belki de babasınınkindir. Verde el-Yâzicî'nin şair kimliğinin oluşmasında önemli rol oynayan babası için kaleme aldığı mersiyesinde aslında sadece bir babayı değil, değerli bir öğretmen ve yazarı kaybetmenin hüznünü yaşadığı anlaşılmaktadır:

فقدتُ أبي ما لي و للعيش بعده فموتي من عيشي غداً بعده أحرى
حياةً الحزين القلب موتٌ و موته حياةً يلاقي عندها الراحة الكبرى

أيا علم الشرق المبجل و الذي أقرت له بالفضل كلُّ الورى طراً

يا من بمسراه تيّمت العلى كما يتّم التأليف و النظم و النثرا

(el-Yâzicî, s. 35-36)

*Babamı kaybettim, artık [onun ardından] bana ne yaşamdan
Yarın onun ardından yaşamaya devam etmektense ölmem en doğrusu
Hüzünlü kalbin hayatı ölümdür ve onun ölümü
Yanında en büyük huzuru bulduğu hayattır*

*Ey Doğu'nun saygın efendisi, sen ki
Tüm halkın hep birlikte şükranla rıza gösterdiğisin*

Ey gidişiyle telif, nazım ve nesri yetim bırakan kişi

Yücelik de yetim kaldı

Kardeşi Habib'e duyduğu acıyı dile getirdiği mersiyesinde de çoğu şiirinde olduğu gibi doğa unsurları ön plandadır ve doğanın dahi yasına ortak olmasını beklemektedir:

يا عينَ وردةَ في الأسحارِ و الأصلِ أبكي لفقْدِ حبيبٍ عنك مرتحلِ
و يا فؤادي تفتتتْ بعد مصرعه فإن سيف المنايا سابقُ العذلِ
و يا سلُّو ابتعدْ عن مهجتي أبداً و يا دموع أنزلي كالعارض الهطلِ
يا حمائمُ نوحِي و اندبِيه معي و غردي بالأسَى و الحزن لا الجدَلِ

(el-Yâzicî, s. 33)

*Ey Verde'nin gözü, ağlamaktayım sabah akşam
Habib'in kaybı yüzünden, göçüp giden senin için
Ey, onun vefatının ardından paramparça olan gönlüm
Ölümün kılıcı çoktan yapacağını yaptı
Ey teselli, ebediyen uzak dur kalbimden
Ey gözyaşları, akın sağanak yağmurlar gibi
Ey güvercinler, ötün ve benimle birlikte ona ağıt yakın
Acıyla ve dokunaklı bir şekilde şakiyin, neşeyle değil*

Kız kardeşi Rahel'e yazdığı mersiyesinde ise artık dünyadan göç eden yakınlarının ardından yas tutmaktan yorulduğu ve yaşamının ağır geldiği şu iç burkan ifadelerinden anlaşılmaktadır:

قد اعتاد قلبي الحزن من صغر سنِّه فلم يدر ما طعم المسرَّة في العمر
فيا ليت كلِّي ألسنُ تنظم الرثا لتعرب عن أحزان قلب بلا صبرِ
أرى الموت أحلى من حياة حزينه تمرُّ لياليها أمرَّ من الصبرِ
لئن جفَّ دمع العين مني هنيهةً ففي القلب دمع سائلٌ أبداً يجري

(el-Yâzicî, s. 42)

*Kalbimin hüzne inancı küçüklükten beridir
Ömründe mutluluk nedir bilmedi
Keşke bütün dillerim ağıtlar nazmetse de
Kalbin kederlerini ifade etse, kendini tutmaksızın
Ölümü daha tatlı görüyorum hazin bir hayattan
Geceler, daha acı geçiyor sabırdan
Gözümdeki yaşlar kısa sürede kurusa da
Kalbimdeki yaşlar ebediyen akacak*

SONUÇ

Lübnan'ın Osmanlı yönetiminde bulunduğu dönemde yaşamış olan Verde el-Yâzicî, belki de hem Arap edebiyatı tarihinin en az bilinen dönemi içerisinde yer alması hem de kadın olması şanssızlığından dolayı yeterince tanınmamış ve hak ettiği ilgiyi görememiştir. Adından söz edilen kaynaklarda dahi babası Nasîf el-Yâzicî'nin kızı ya da İbrahim el-Yâzicî'nin kardeşi gibi sıfatlarla anılmıştır. Hâlbuki Verde el-Yâzicî, mezhep çatışmalarının, siyasi güç mücadelelerinin olduğu bir ortamda edebiyatta sağlam bir yer edinerek kadınlara öncülük etmiştir. Ayrıca eğitim hakkı, halkın içerisinde dolaşma özgürlüğü, düşünme-yazma özgürlüğü vb. sorunlara çözüm getirmeye çalışan kadınlara da yazılarıyla destek olmuştur.

Edebiyat ve dil çalışmaları alanında kabul görmüş bir baba tarafından yetiştirilen ve edebî sohbetlerin olduğu bir ortamda büyüyen Verde el-Yâzicî, bu en büyük şansını iyi değerlendirerek küçük yaşta şiir sanatındaki yeteneğini göstermiştir. Klasik Arap şiirinin canlı tutulmasından yana olan el-Yâzicî, şiirlerini klasik kaside formunda yazdığı gibi ele aldığı konuları da klasik şiirin konularına göre seçmiştir. Sevgiliye özlem, arkadaşına methiye ve çoğunlukla ailesine yazdığı mersiyeler gibi evrensel ve zamansız temaları yapmacılıktan uzak, samimi bir dil ile işlemiştir. Dönemin diğer kadın yazarlarında görülen kadın sorunları ya da toplumsal sorunlar gibi konular Verde el-Yâzicî'nin şiirlerinde görülmez. Bu yönüyle de çağdaş kadın yazarlardan ayrılır. el-Yâzicî'nin şiire ve yukarıda bahsedilen temalara yönelmesinin sebebi ise Nahda Hareketi'nin bir sonucu olduğu kadar belki de Virginia Woolf'un dediği gibi yazmayı kendini ifade etmenin yöntemi değil, bir sanat olarak kullanmasından kaynaklanmaktadır.

Klasik Arap şiirini yaşatmak adına yazdığı şiirler önceki dönemlerin birer taklidi olarak görülse de hem Arap edebiyatı tarihinin Osmanlı Dönemi şairlerinden olması hem de çağdaş kadın yazarlardan farklı bir tarzının olmasıyla Verde el-Yâzicî dikkate değer isimlerdendir.

STRUCTURED ABSTRACT

Warda al-Yaziji was born in 1838 in the village of Kafr Shima in Lebanon which was under the Ottoman rule in those years. al-Yaziji, a member of a Christian family, received her first education from her father, who was a clerk, poet and linguist, and later continued her education in missionary schools. She took French lessons from a Jewish Christian lady. She also helped the education of her brothers. The mother of al-Yaziji, who grew up in a crowded family, is not mentioned in any of the sources I have reached.

Her family had an important role in the field of literature and science as well as being a well-established family that had a say in Ottoman administration. She benefited greatly from the

privileges of growing up in such a family. While the girls of the period were deprived of the most basic education such as reading and writing, she started writing poems at the age of thirteen.

Like her father Nasif and her brother Ibrahim, Warda al-Yaziji was influenced by Nahda movement to preserve the pure Arabic and to keep the tradition of Arabic poetry alive. For this reason, she wrote her poems both in classical *qasida* form in terms of shape and theme. As can be seen in her only book called *Hadiqat al-Ward* (Rose Garden), first published in 1867 in Beirut, most of her poems are in the genre of elegy. It is highly normal that a woman who lost her six brothers, a sister, her father, husband and children is known as an elegiac poetess. In addition to this, she also has praises written to her friends and lover. In the poems which I give a few examples in this article, it is seen that the poet also includes the elements of nature and rhetoric. In her poems, there are mainly words related to mourning and nature such as migration, death, sadness, tears, cloud, full moon, flowers.

In addition to her poems, Warda al-Yaziji has also enlightened women with articles she wrote in various magazines such as *al-Diya'*, *Fatât al-Sharq*, *al-Firdaws*, *Lisan al-Hal* and in this magazines she addressed the women in order to encourage them to develop their sense of national identity and to work in scientific and artistic fields.

Although there is not much information about the private life and personality of al-Yaziji, it is known that she met frequently with several female writers such as Aisha Taymuriya, Mayy Ziyada and Warda Turk. The poetess passed away in Egypt, where she spent the last years of her life, in 1924, and unfortunately she did not get the value she deserved while she was alive or after her death.

Although her poems were far from producing new things and consisted of imitations, she differed in terms of themes and style compared to women writers of her era. In addition, she focused not only on women's issues, she was also an advocate of the Nahda movement. For all these reasons, Warda al-Yaziji must at least be known to have existed in the literary community.

KAYNAKÇA

Akis, M. (2015). *Şehirlerin Sevdalısı İbrahim Hakkı Konyalı Armağanı*. H. Bahar (Ed.), İ. Hakkı Konyalı Armağanına Katkı: Kilis Sancağında Canbolatoğulları Ailesinin Yönetimi (s.391-404) içinde, Konya: Selçuk Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Yayınları:7.

Bağlıoğlu, A. (2008). “Lübnan’ın Tarihsel Dokusu ve Yönetim Anlayışındaki Mezhebi Etkiler”, *Fırat Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 13:1, Elâzığ.

Demirayak, K. (2015). *Arap Edebiyatı Tarihi – Osmanlı Dönemi (Mısır ve Bilâdu’ş-Şam Bölgesi)*, Fenomen Yayıncılık, Erzurum.

al-‘Id, Y. (2008). *Arab Women Writers: A Critical Reference Guide 1873-1999*. R. Ashour, F. J. Ghazoul, ve H. Reda-Mekdashı (Ed.), Lebanon (s.13-60) içinde. Çev. M. McClure, Cairo, New York: The American University in Cairo Press.

Raif, İ. (18-19 Mayıs 2017). “150 Âmen alâ Hadîkati’l-Verd li Verde el-Yâzicî bi Uyûni Ahatanhel Krymsky ve Mey Ziyâde”, The 3rd International Conference on The History of Arabic Literature, Kiev.

Yazıcı, H. (2002). *Göç Edebiyatı: Doğuyu Batıya Taşıyanlar*, Kaknüs Yayınları, Birinci baskı, İstanbul.

el-Yâzicî, V. (t.y.). *Hadîkatu’l-Verd*, Matba‘atu’l-Hindiyye, 3. Baskı, Mısır.

Ziyâde, M. (1980). *Verde el-Yâzicî fi Ziyâret*, Muessesetu’l-Nüfel, 2. Baskı, Beyrut.

Elektronik Kaynakça

Seyyid Ali İsmail, “Eseru Usreti’l-Yâzicî fi Tarihi’l-Edebi’l-Arabiyyi”, Erişim adresi (02.08.2019) <http://kenanaonline.com/users/sayed-esmail/posts/119123>

“el-Yâzicî ve Eşeretun fi’ş-Şekâfeti’l-‘Arabiyye” Erişim adresi (17.10.2019) http://hosam-voyager.blogspot.com/2011/12/blog-post_06.html